

Юлія Підвальна

СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ О. АНДРІЄВСЬКОГО ЯК ПЕДАГОГА І ГРОМАДСЬКОГО ДІЯЧА

Актуальність дослідження зумовлена об'єктивною потребою ретельного вивчення, неупередженої оцінки, творчого осмислення з сучасних методологічних позицій кращих надбань української педагогічної думки. Неодмінною передумовою забезпечення цієї проблеми має стати систематизація й узагальнення корисного практичного досвіду та інноваційних ідей, висунутих представниками суспільно-педагогічної думки в минулому, зокрема здійснення системного аналізу спадщини видатних педагогів та суспільно-культурних діячів, які жили і працювали у різні історичні періоди.

Аналіз досліджень і публікацій щодо висвітлення питань, пов'язаних із проблемою становлення особистості О. Андрієвського крізь призму соціокультурних умов другої половини XIX ст., показав, що донині відсутнє цілісне і системне дослідження з цього предмету. Окремі аспекти висвітлено у публікаціях Н. Ігнатенко, Н. Побірченко. Їхні праці містять інформацію про особистість О. Андрієвського в порівнянні з видатними посталями національно-культурного руху кінця XIX – початку XX століття.

Мета статті – дослідити особливості становлення особистості О. Андрієвського як педагога і громадського діяча в умовах соціокультурного середовища другої половини XIX ст.

Середина XIX ст. в Україні відзначається поступальним рухом, відродженням та розвитком усіх галузей культурного, наукового та суспільно-політичного життя українців, самоусвідомлення прогресивних мас своєї національної незалежності. Як зазначає Н. Полонська-Василенко, середина XIX століття характеризується швидким розвитком прогресивних ідей, що охоплювали суспільство [9, 373–374].

Виходячи з цього, першочерговим стає завдання повернення імен видатних культурно-освітніх діячів, спадщина яких була вилучена з історико-педагогічного процесу. Особливо це стосується діячів другої половини XIX ст. – початку XX ст. – періоду становлення національної системи освіти й виховання, внесення національного компонента в структуру педагогічної науки, епохи народження цілої плеяди відомих і значних педагогів, діячів освіти і мистецтва. Насамперед, це представники «Громад» та інших просвітницьких організацій, метою діяльності яких було поширення освіти серед народу, формування національної ідеї та національної ментальності, розвиток і збереження української культури. Основними напрямками їхніх педагогічних, культурологічних пошуків були збирання, висвітлення й розкриття джерел народної педагогіки, дослідження культурної спадщини минулого [10, 56].

Саме в XIX столітті розпочинається чітке розмежування педагогічної

думки, яке проходить за типом світоглядних позицій. Це століття породило цілу плеяду великих відомих і значних педагогів, діячів освіти, мислителів [10, 56]. А саме О. Андрієвський належить до числа визначних українських громадських діячів XIX століття.

У філософських поняттях звертається увага на те, що саме явище світогляду є досить складним, синтетичним та інтегральним об'єднанням суспільної та індивідуальної свідомості. При цьому варто зазначити, що світогляд становить духовне ядро особистості. Він є фундаментом усіх намірів і планів людини [6, 4–5]. Вивчення передумов та основних чинників формування світогляду О. Андрієвського як педагога, вченого, літератора, публіциста, історика, журналіста, краєзнавця та українського громадського діяча є необхідною складовою наукового пошуку для створення його цілісного образу педагога-просвітника. Велику роль у його становленні відіграли родинне виховання, роки навчання у Київській 2-й гімназії та студентське оточення під час навчання в Київському університеті Св. Володимира.

О. Андрієвський (псевдоніми: Андибер, Канівський А., Канівець Ол., А.А., А.Т., Ал. Андр., Андр. А., А-р, Аський, А., К-й., Т-ий Т-й., Дон-Кихот, Ласкавий О., Теплий А., Теплий, Олекса, Южний, А.) [3, 437] народився 7 квітня 1845 року в місті Каневі Київської губернії (тепер Черкаської області). Батьки Андрієвського належали до простого селянського роду. Батько Олексія працював викладачем Канівського повітового дворянського училища Канівської губернії (нині Черкаської області), а згодом став священком [2, 42]. За роки проживання у Каневі, він зарекомендував себе гарним, здібним, талановитим працівником, він своїми руками виробляв і чинив шкіру, був мудрою відповідальною людиною [7, 4]. Мати Олексія була добродушна проста жінка. Завжди дбала про сина, відіграла в його житті важливу роль помічниці, порадниці та берегині. Виховувала, доглядала люблячого сина, провела з ним щасливі його роки дитинства [11, 1–12]. Такі особисті якості його матері, безумовно, мали великий вплив на малого Олексія. Характерними рисами Олексія, як людини і як громадського діяча, були: прямота, відвертість, непохитність в своїх переконаннях і любові до рідного краю. Він не міг жити ніде, крім рідної України [11, 1–12].

Сім'я Андрієвських була велика: чотири брати і три сестри. Самий старший з братів був Микола, який працював військовим лікарем. Митрофан – попередник Олексія, народився 1842 року в місті Каневі (Київської губернії). Батько був гарним порадником для життя своїх дітей, у нього була любляча чоловіча душа. Сумлінно виховував двох старших синів, а також і Митрофана, мав можливість навчати синів у Київській 2-й гімназії та в Київському університеті Св. Володимира. Закінчивши університет, Митрофан Олександрович став кандидатом історико-філологічного факультету, був відомим педагогом, філологом, етнографом, вченим [1, 963].

Григорій спочатку був священиком, а потім знявши рясу, служив в Одеській Городській Думі. Самим молодшим з братів був Олексій. А молодша від Олексія була сестра – Олімпіада, товаришка його дитячих літ та вірний друг всього життя [11, 1–12].

Просвітницька діяльність для братів Андрієвських була не просто захопленням чи професією, а покликанням душі, тому що з 60-х років XIX ст ще зі студентських часів вони входили до складу Громад [5, 164–171]. Громади складали так звані «Українофіли» – люди, що любили Україну і бажали її відродження. До тих людей можна віднести сім'ю Андрієвських. Слід відзначити, що в Громаді, куди й потрапив Андрієвський, як згадує С. Єгунова-Щербина, завжди панував ширий товариський дух [4, 1–29].

Київське студентство кінця XIX ст. відзначалося високою громадською активністю, яка проявлялась у діяльності просвітницьких організацій, зокрема, у діяльності Київської громади. Колективний світогляд громадівців визначав і процес формування світоглядних переконань своїх членів, їхній розвиток, зміни. У 60-х роках XIX ст. під впливом ідей кирило-мефодіївців громадівці переймалися ідеями свободи, народництва, просвітництва [4, 1–29].

Як зазначає Н. Побірченко, Громади 60-х рр. відрізняються від Громади 70-х рр. XIX ст. Ця різниця виявилася не лише у кількісному складі, але й у структурі та якісному складі організації. Якщо до Громади 60-х рр., яка мала характер студентського об'єднання, міг входити кожний, хто визнавав українські звичаї, обряди, мову, літературу, то Громада 70-х рр. була організацією таємною. У цей час громадівці дотримувалися суворої конспірації та ретельно відбирали своїх членів [8, 82].

О. Андрієвський був людиною, який дбав про всіх своїх приятелів та рідних, завжди і скрізь давав своїм ідеям реальне втілення в життя. Головними його рисами були прямота, сміливість, і організаційний хист, головною особливістю всього його життя було «скительство» – блукання по світу [4, 1–29]. Працював у різних містах України, з усіма вчителями та у будь-якому товаристві мав гарні стосунки, він міг співпрацювати як і з малими, так і з старшими людьми [11, 1–12].

Перші кроки О. Андрієвського до освіти – це навчання у Київській 2-й гімназії. Під час навчання Олексій зарекомендував себе працелюбним, самостійним, успішним, старанним учнем. Він ретельно виконував свої обов'язки. Система освіти у Київській 2-й гімназії, внутрішній уклад цього навчального закладу, а значить і вплив на формування гімназистів як особистостей, визначалися державною політикою у галузі освіти, яку запроваджували попечителі навчального округу. Коли Олексій навчався у старших класах гімназії, куратором Київського учбового округу був знаменитий і славетний педагог та хірург М. Пирогов, який мав великий вплив на становлення і розвиток системи освіти в країні [11, 1–12]. У О. Андрієвського саме під впливом М. Пирогова склалися загальнолюдські ідеї, чудові по-

гляди на життя, чим він страшенно цим гордився [4, 1–29]. Великого значення в гімназії надавалося літературному вихованню учнів. Видатний М. Пирогов влаштовував у гімназії літературні вечори, де учні старших класів мали можливість читати свої написані реферати, літературні твори, коментарями були вчителі, а учні молодших класів були присутні на цих вечорах. По закінченню проводилися обговорення з дискусіями. Це все для молодого О. Андрієвського залишилося незабутнім на весь вік у його пам'яті, на все життя він зберіг шанобливе ставлення до М. Пирогова. За спогадами сучасників, портрет видатного вченого завжди висів у кабінеті О. Андрієвського.

Юний О. Андрієвський був задоволений учнівськими зібраннями, це для нього стало початком любові до педагогічної праці, а також гуманності, що зміцнювали зв'язок між ним та його учнями у майбутній педагогічній праці.

Як зазначалося вище, у гімназії О. Андрієвський зарекомендував себе одним з найкращих учнів. У колі його інтересів переважали предмети російської літератури, мови, історії, письма. По закінченню гімназії Олексій Андрієвський отримав потужну філологічну та історичну освіту, що і зумовило його яскраво виражену гуманітарну спрямованість у науковій діяльності [4, 1–29].

Скінчивши курс гімназії талановитий юнак вирішив вступати на історико-філологічний факультет до Київського університету Св. Володимира. У стінах університету працювали відомі у своїй галузі фахівці. Досягти цієї мети було зовсім нелегко, адже на початку XIX ст. у вищих навчальних закладах навчатися вдавалося зовсім небагатьом: у більшості випадків вступити до університету могли лише люди з великим матеріальним статусом. Здавши всі іспити на відмінно, О. Андрієвського було зараховано до складу студентів слов'яно-російського відділення історико-філологічного факультету.

Період навчання Олексія в університеті був дуже бурхливий: нові ідеї, знайомства зі студентами, переміна викладачів – це для нього були нові враження для життя, гарні події. Йому це дуже подобалося [11, 1–12]. Молодий юнак швидко засвоював прочитаний матеріал лекцій, та виступи викладачів, після занять висловлював свою власну думку, відвідував додаткові лекції, у нього була чудова блискуча пам'ять.

За період навчання в університеті старшими товаришами О. Андрієвського були представники української прогресивної інтелігенції, члени Київської громади: В. Антонович, М. Драгоманов, Т. Рильський [11, 1–12]. Тут він вперше відчув себе учасником великої громадської роботи, якій він надалі присвятив усе своє життя.

Активність Олексія Андрієвського у навчанні, самостійність наукових досліджень, спілкування з М. Драгомановим, лекції та виступи М. Пирогова та активна участь у просвітницькій діяльності Громади спри-

яли тому, що з університету О. Андрієвський вийшов уже з цілком визначеними схильностями, серед яких Софія Єгунова Щербина виділяє любов до українського народу, його історії та культури [4, 1–29]. Ці національні риси поєднувалися із загальнолюдськими: високою моральністю, гуманністю, толерантністю, відповідальністю за свої вчинки.

Таким чином, органічний зв'язок з українським культурним рухом сприяв вихованню національної свідомості О. Андрієвського, був одним з чинників формування національно спрямованого світогляду, потреби в захисті українського національного питання [11, 1–12].

О. Андрієвський в університеті навчався старано, добросовісно ставився до науки, вивчав літературу, всесвітню та історію України, брав активну участь у студентських диспутах, проголошуючи на них різні промови. Інтерес до історії України був одним з визначальних чинників формування національного світогляду О. Андрієвського.

У житті молодого студента, нажаль, відбулися розчарування. Йому не вистачало коштів на проживання та навчання в університеті, а сім'я Андрієвських була велика. Батьки були похилого віку та вже не в змозі задовольнити потреби усіх дітей. А так як О. Андрієвський був найменшою дитиною у сім'ї, а старість батьків ставала на заваді, батьки були зовсім нездорові, та ще й пенсійного віку. Тому бідність примусила зовсім ще юного О. Андрієвського заробляти своїм розумом та працею кошти, щоб мати змогу далі навчатися в університеті. І він змушений за роки навчання в університеті займатися педагогічною роботою в Полтавській губернії на хуторі Мудровці О. Андрієвському подобалося, він з кожним днем відкривав у собі нові здібності. Із великим захопленням знайомився з вчителями сільської школи, сільськими звичаями, з умовами сільського життя, з побутом селян, їх культурою, разом з тим, старанно виконував свої обов'язки.

Ще у роки студентського життя О. Андрієвський усвідомив важливість і необхідність краєзнавчої роботи, яка, на його думку, повинна стати основою шкільної роботи там. Так, він дуже любив милуватися природою та краєвидом своєї Батьківщини. Ще у дитинстві любив виходити на курган, звідки було видно все місто Канів і милувався природою, широким краєвидом.

У 1866 році Олексій отримав документи про закінчення університету Св. Володимира та дістав посаду вчителя російської мови та літератури, де паралельно навчався на педагогічних курсах, які проводилися в Києві для удосконалення та збагачення знань [11, 1–12]. Перші спроби самостійної педагогічної роботи у О. Андрієвського – це вчителювання в Катеринославській жіночій гімназії, де він здобув авторитет доброго викладача. 21-річний О. Андрієвський – талановитий, збагачений знаннями, доступно викладає уроки російської мови та літератури. У цей час він закохується у сестру свого вихованця. Це був щасливий період в житті О. Андрієвського

– перше кохання з Людмилою Димтрівною Мудрою, захоплення новою роботою у Катеринославі, де він прожив шість років. Ці роки для нього були всяяні промінням молодості, щасливого родинного щастя та успішної громадсько-педагогічної праці [4, 1–29]. Тут же О. Андрієвський бере активну участь у громадському житті, а також був призначений одним із засновників «Общества попечительства о женском образовании в Екатеринославе», для якого він уклав статут [11, 12]. Дружина О. Андрієвського, Людмила Дмитрівна, народила двох улюблених діточок, синочка та донечку. Жили вони в мирі та злагоді, виховували діток, але незабаром підкралося велике незабутнє горе, яке закінчується несподіваною для їхньої родини трагедією.

У 1877 році на долю О. Андрієвського випали серйозні моральні переживання, пов'язані з втратою дружини, яка помирає від тифу, а згодом і маленької донечки. А через деякий час помирає і син, який проживав в Одесі з сестрою Олімпіадою. Чоловік змучений великим горем втрачає все, що мав – особисте та дороге в своєму молодому житті – кохану дружину та люблячих двох діток [4, 1–29].

Самотній, виснажений горем Олексій шукає забуття в роботі, не тільки в педагогічній, а й в громадській. За студентських часів товаришем Олексія був Л. Смоленський – талановитий педагог, блискучий оратор, який мав високий авторитет у різних гуртках. Відтепер вони разом беруть участь в Одеській Громаді. Одеська Громада 70-х років має свої характеристики. Одеса – найбільш русифіковане серед міст України. Слід зазначити, що у Одеській Громаді були щирі стосунки між людьми, гарні товариські відносини. Вони забезпечували стабільність у громаді, доповнювали один одного. Неможливо і незгадати про творчість видатного педагога Т. Шевченка, яка популяризувалася в Одеський період 70-х років О. Андрієвським. У 1879 року в Одесі, у квартирі О. Андрієвського зібралось більше 100 чоловік людей, щоб згадати і пам'янути Т. Шевченка. Андрієвський подає біографічні нариси Т. Шевченка, досліджує окремі сторони його поезій та колективно виконує зібрання коштів на влаштування пам'ятника. Завдяки О. Андрієвському відбулося створення Фонду упорядкування могили Тараса Шевченка, заснування школи його імені в Каневі [4, 1–29].

31 травня 1879 року у ночі в квартирі і на дачі, де проживав О. Андрієвський зробили пошук, хоча нічого не знайшли, його було арештовано і відвезено до тюрми. У червні цього ж року О. Андрієвського було переведено без слідства та суду до східного Сибіру через Вишневолоцьку. Він сильно занедужав і був змушений залишитися ще на один рік у в'язничній лікарні. Весною 1880 році О. Андрієвського було заслано до Вятки, він там пробув, ще один рік [4, 1–29].

А саме тоді розпочала роботу для розгляду справ арештованих Лори-

совська комісія, щою визначити чому О. Андрієвського та багато одеситів було звільнено з заслання. Потім дали дозвіл О. Андрієвському оселитися на деякий час проживати у Києві, а в Одесі було заборонено.

У 1896 році у О. Андрієвського сталася значна подія в його особистому житті, він вдруге одружується з Клавдією Михайлівною Полонською. Створює нову сім'ю, у них народжується донечка Олександра, а син, на жаль, помер ще при народженні. Вони проживають у Києві в мирі та злагоді [11, 12].

Навесні 1902 року Олексій сильно захворів у нього виявили перші ознаки саркоми бронхів. Одужати йому вже несудилося. Як згадує Софія Єгунова Щербина: «Андрієвський нежив, а горів і... згорів». Помер Андрієвський 9 липня 1902 року у Києві. Поховали поета на Байховому кладовищі у Києві. Поставлено білий мармуровий пам'ятник, допомагали коштами учні, родичі та друзі [4, 1–29]. Андрієвський був прямим у стосунках, відвертим і непохитним в своїх переконаннях, був гарним порадиником собі та друзям [11, 1–12].

У становленні особистості О. Андрієвського як педагога і громадського діяча відіграли родинне виховання, роки навчання у Київській 2-й гімназії та студентське оточення під час навчання в Київському університеті Св. Володимира. Встановлено, що протягом усього життя О. Андрієвський займався активною педагогічною і громадською роботою, яка донині є недослідженою і неспопуляризованою. Невідомою залишається також його праця як вченого, літератора, публіциста, історика, журналіста, краєзнавця, що потребує ретельного і об'єктивного висвітлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Венгеров С. А. Критико-биографический словарь русских писателей и ученых / С. А. Венгеров. – С.-Петербург, 1889.
2. Видатні діячі науки і культури Києва в історико-краєзнавчому русі України : бібліографічний довідник. – К., 2005.
3. Дей О. І. Словник Українських псевдонімів та криптонімів (XVI–XX ст.) / О. І. Дей. – Київ, 1969.
4. Єгунова Щербина С. Одеська громада кінця 1870-х років. А. А. Смоленський, А. А. Андрієвський (Спомини) // Ф. Х. – № 208. – 18 арк.
5. Ігнатенко Н. В., Побірченко Н. С. Золотий засів Олексія Андрієвського / Н. В. Ігнатенко, Н. С. Побірченко // Психолого педагогічні проблеми сільської школи. – 2005. – № 11.
6. Запорожець М. О., Карасевич А. О., Чирва Г. М., Філософія : навчальний посібник / Запорожець М. О., Карасевич А. О., Чирва Г. М. – Умань : РВЦ «Софія», 2009.
7. Киевские губернские ведомости. – 1881. – № 98.
8. Побірченко Н. С. Питання національної освіти та виховання в діяль-

- ності українських Громад (друга половина XIX – початок XX століття) : монографія / Н. С. Побірченко. – К. : Наук. світ, 2002. – 331 с.
9. Полонська-Василенко Н. Історія України : у 2 т. / Н. Полонська-Василенко. – [3-є вид.]. – К. : Либідь, 1995.
 10. Сухомлинська О. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / Ольга Сухомлинська. – К. : А.П.Н., 2003. – 68 с.
 11. Щербина Софія. Спомини Олексія Олександровича Андрієвського // Ф. Х. – № 208. – 12 аркушів.